

MESOLITISCHE VARIATIES

In „Voorgeschiedenis der Lage Landen” van Dr. S. J. de Laet en Dr. W. Glasbergen (J. B. Wolters - Groningen 1959) staat onder het hoofdstuk „Mesolithische Voedselverzamelaars” o.a. te lezen: Microlithen zijn in grote aantallen bekend als oppervlaktevondsten uit ontginningen en stuifterreinen; gesloten complexen die kunnen dienen voor statistisch onderzoek zijn helaas zeer schaars.

Met „gesloten complexen” worden hier vindplaatsen bedoeld, waarvan het vaststaat, dat de resten die er gevonden worden afkomstig zijn van een en dezelfde groep mesolithische jagers, niet vermengd dus met vreemde elementen van andere kulturen of andere tijden. Een en ander liefst nog in een ongestoorde bodem. – Bij oppervlaktevondsten kan men daar nooit zeker van zijn, vooral niet als het over een mesolithische gaat. Dit is mij onlangs nog eens heel duidelijk geworden bij een onderzoek op een akker te Nijnsel, waar drie tot vier verschillende groepen uit het mesolithicum door elkaar voorkwamen, die beslist niet alle tot eenzelfde cultuur of tijd gerekend mogen worden. Bovendien lag in de onmiddellijke omgeving nog een bronstijd- en een ijzertijd nederzetting waar ook vuursteen gebruikt werd. Als we hier alleen op toevallige vondsten waren afgegaan, hadden we een beeld gekregen van een mesolithicum dat nooit bestaan heeft. Alleen zorgvuldige opgraving kan voldoende zekerheid geven en wát geluk is ook dan nog onontbeerlijk, want als de resten van meerdere groepen niet gescheiden liggen, wordt het heel moeilijk.

Opgravingen van grote gesloten complexen zijn in Brabant nog steeds betrekkelijk zeldzaam en er is weinig bekendheid aan gegeven. Enige plaatsen zijn: Luiksgestel, Oirschot, Tilburg en Nijnsel, alle onderzocht onder toezicht van Dr. A. Bohmers. De laatste drie behoren tot de zg. Oirschot-variant en zijn typisch voor het (midden)-mesolithicum in Brabant. Het is nog een open vraag of dergelijke grote „gesloten” vindplaatsen in Brabant talrijk zijn. Zeker zijn ze niet zo algemeen als de oppervlaktevondsten doen vermoeden. Bij nader onderzoek is reeds meermalen gebleken (ik spreek hier uiteraard over eigen ondervinding, beperkt tot een bepaalde streek), dat we te doen krijgen met een aantal kleine concentraties en grote voorzichtigheid is dan geboden. Het betreft nl. dikwijls plaatsen, die om hun gunstige ligging in die periode, langere tijd door verschillende groepen mesolithische jagers bezocht kunnen zijn en allerlei vermengingen „kunnen” daarvan het gevolg zijn. De heer A. Wouters maakte mij erop attent, dat hij bij meerdere opgravingen in Brabant, Limburg, België en Duitsland had opgemerkt, dat dikwijls een vrij grote oppervlakte langs een gunstig gelegen jacht- en/of visplaats gelijktijdig bewoond werd. De kleine concentraties waaruit zo'n nederzetting is opgebouwd, gaven dan vaak een

„deelinventaris” te zien uit het grote complex, doordat plaatselijk een of andere specialiteit vervaardigd of voornamelijk gebruikt werd. We troffen dit een aantal jaren geleden ook aan te Nijnsel (Br. Heem XIX, nr. 5 - Mesolithicum te Nijnsel). Nijnsel I bevatte een 7-tal vuursteenconcentraties, waarvan er twee een dergelijke specialiteit vertoonden. Een concentratie bevatte practisch uitsluitend schrabbers (ruim 100, bijna de helft van de gehele nederzetting), de andere voornamelijk spitsen en mesjes, terwijl in beide de karakteristieke artefacten van de cultuurgroep waartoe ze behoorden ontbraken. Tijdens de opgraving maande de heer Bohmers meermalen tot voorzichtigheid – om bovenvermelde reden – en zoals later bleek, niet zonder grond. Op een afstand van nog geen 10 meter werd Nijnsel II gevonden, een groep die op talrijke, zij het kleine punten afwijkingen vertoonde. Als deze twee groepen door elkaar gelegen hadden, was niemand in staat geweest dit ooit te verifiëren.

Lang niet alle kleine concentraties echter die we in onze omgeving vinden – en ik veronderstel dat dit op meerdere plaatsen wel zo zal zijn – blijken tot 'n groter complex te behoren. Misschien moeten we het ons wel zo voorstellen, dat een grotere groep zijn tijdelijk verblijf had op een gunstige plaats en dat van hieruit regelmatig kleine groepjes van slechts enkele mensen de verre omgeving afstroopten op zoek naar voedsel. Het zouden dan de rustplaatsen van deze groepjes kunnen zijn, die we her en der verspreid terugvinden in de vorm van kleine vuursteenconcentraties rond de rest van een klein houtvuur.

De verscheidenheid aan artefacten is ook in dergelijke concentraties meestal niet erg groot en verschaft geen volledig beeld van de cultuurgroep waartoe ze behoren. Typologisch kunnen we er dikwijls weinig mee doen. Toch zijn er in veel gevallen wel enige kenmerkende artefacten bij – in ons geval bv. dubbelspitsen en driehoeken met oppervlakte-retouche – waardoor ze, afgezien van de tijd, wel bij een bepaalde groep ondergebracht kunnen worden.

Hiernaast zijn er echter ook gevallen met afwijkingen waar we niet zo goed weg mee weten, zelfs niet al komt er een of ander bekend stuk in voor. De kwaliteit van het materiaal, de afwerking en vorm der artefacten, de plaats in de bodem en een aantal nauwelijks te omschrijven kleine bijzonderheden kunnen nog aanwijzingen geven in een bepaalde richting. In sommige gevallen zou een C-14 datering – een haardje met houtskool is meestal wel aanwezig – gewaardeerde hulp kunnen bieden, doch dit is helaas nog te kostbaar voor dergelijk detailonderzoek.

Ter illustratie van een en ander volgt een korte beschrijving van vier kleine mesolithische vindplaatsen, die ieder op zich een afzonderlijk geheel vormden. Ze zijn genoemd naar de streek waar ze gevonden werden, alle te Nijnsel.

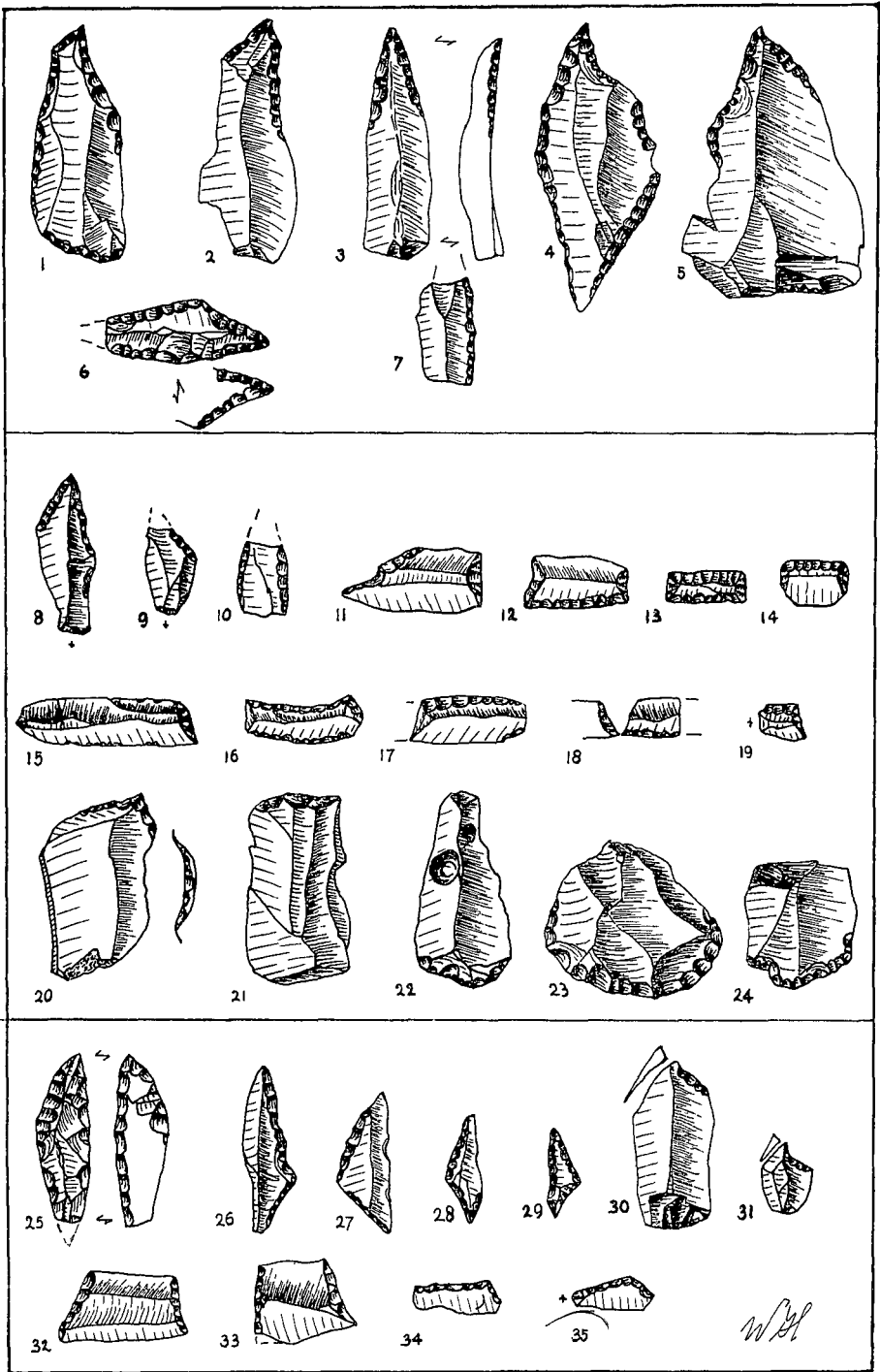

Fig. 1

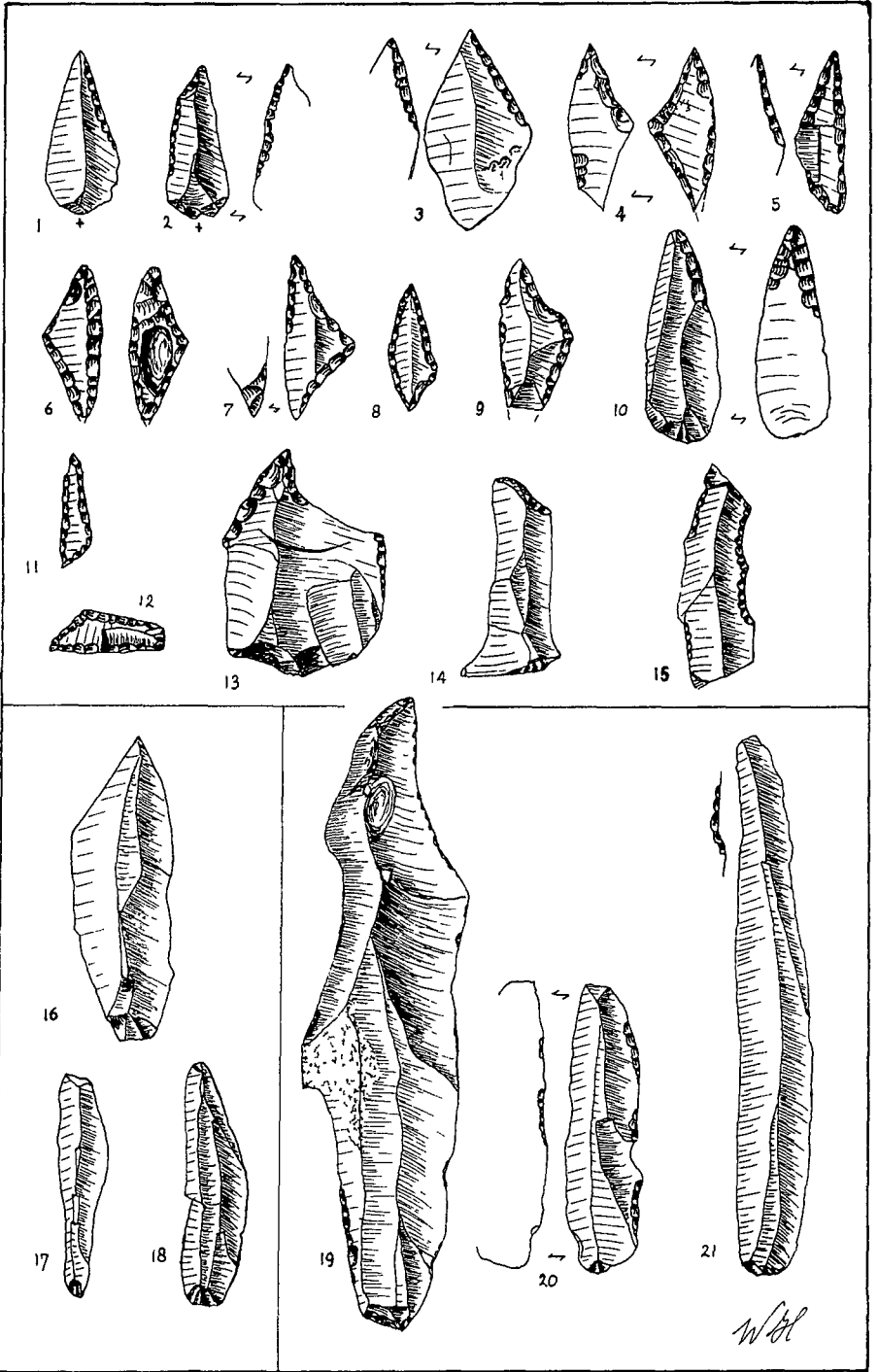

Fig. 2

Hazeputten 2. Kaartblad 51 E – coördinaten: 396.28 - 162.80 (fig. 1, 1-7). – Een vroeg-mesolithische cultuur op dezelfde akker gevonden – Hazeputten 1 – is reeds beschreven in Br. Heem (1968 nr 5) –.

Deze concentratie bevatte slechts een paar honderd silices in twee ondiepe kuilen, gegroepeerd rond de rest van een klein houtvuur (fig. 3).

De vuursteen was van een zeldzaam slechte soort, vandaar ook wel het totaal ontbreken van echte klingen. De patina en de beschadigingen op de ruwe kernstukken wijzen erop, dat de stukken door het water vervoerd zijn en dus mogelijk uit de rivier ter plaatse verzameld. Het geheel bevatte slechts 7 echte artefacten (fig. 1, 1 t/m 7), plus enige stukken afslag met sporen van gebruik. Echte schrabbers waren er niet, wel een aantal ruwe afslagen die als zodanig gebruikt zijn, zg. toeval-schrabbers. Naast een fragment van een A-spits (7) werd aan pijlbewapening niets gevonden. Een zuiver mesolithische driehoek met oppervlakte-retouche (6) plaatst de concentratie in het mesolithicum – typisch voor Brabant. Zeer opvallend onder de artefacten zijn echter een 5-tal bekstekerachtige voorwerpen (1-5). De beksteker is een artefact, bekend uit de jong-paleolithische tijd, dat in een wat afwijkende vorm in onze mesolithische culturen nog regelmatig voorkomt als een betrekkelijk zeldzaam begeleidend artefact. Men zou in dit geval kunnen denken aan een gespecialiseerd groepje, zoals boven vermeld, doch er was geen enkele aanduiding, dat deze concentratie iets te maken had met de andere mesolithische concentraties in de omgeving (ander materiaal, behoorlijk diepe ligging in de bodem, geen Wommersom-kwartsiet). Ook in Hazeputten 1 werd geen Wommersom-kwartsiet gevonden, doch verdere aanknopingspunten met deze groep waren er evenmin. Toch lijkt het vooralsnog niet uitgesloten dat we ook hier met een betrekkelijk oude vorm van ons mesolithicum te doen hebben.

Nijnsel III (Schietsbaan). Coördinaten 395.27 - 161.20 (fig. 1, 8-24 – fig. 2, 16-18).

Deze concentratie, die op een oude schietsbaan te Nijnsel werd gevonden, geeft een totaal ander beeld. De silices lagen alle in een donkere taaie oerlaag, vlak onder het oppervlak. Hieruit zouden we kunnen besluiten met een jonger mesolithicum te doen te hebben, doch zekerheid geeft het niet. Vroegere verstuingen kunnen hier, op de rand van een oude hei en bij een sinds lang verdwenen ven, hun oncontroleerbare invloed uitgeoefend hebben. Het materiaal bestond voor een aanmerkelijk deel uit Wommersom-kwartsiet, de artefacten en klingen zelfs voor het grootste deel. Stukken met oppervlakte-retouche en driehoeken werden niet gevonden, wel typisch mesolithische mesjes (16-19) en vierhoeken (11-14). Naast een B-spits (9) waren er één onbeschadigde spits (8) en enige spitsfragmenten, die moeilijk bij een bepaald type zijn onder te brengen. Verder was er een soort beksteker (20) enige klingen met topretouche (21) en een aantal schrabbers

(22-24). Sommige artefacten waren bijzonder klein (13-14-19) en je vraagt je af, waarvoor dergelijke zorgvuldig bewerkte dingetjes toch wel gebruikt kunnen zijn.

De klingen, bijna alle van Wommersom-kwartsiet (o.a. fig. 2, 16-18), lieten niet de noodzaak van dergelijke kleine gebruiksvoorwerpen zien. Een haard-rest werd niet gevonden, wel wat verspreide houtskool.

Van meer bekende aard waren enige concentraties ten noorden van de Moerkuilen (vroegere Dommelarm).

Moerkuilen 1. Coördinaten 397.47 - 162.60. (fig. 1, 25 - 35, fig. 2, 19-21). Het geheel lag in een kleine zandheuvel aan de rand van het ven. De silices lagen in een „kuil” van plm. 3 bij $2\frac{1}{2}$ meter en bijna een meter diep. De dubbelspits met oppervlakte-retouche (25), de driehoeken (26-29), mesjes (34-35) en een paar vierhoeken (32-33) zijn typische artefacten voor ons midden-mesolithicum (Oirschot-variant). Er was een aantal schrabbers, doch spitsen werden niet gevonden; wel enige pseudo-stekertjes (30-31), die erop wijzen dat er spitsen gemaakt zijn. Onder de klingen waren een paar nogal forse exemplaren (19-21), waarvan nr. 19 als mes gediend zal hebben.

Moerkuilen 2. Coördinaten 397.50 - 162.75. (fig. 2, 1 t/m 15).

Deze vindplaats, iets ten noorden van de vorige, bestond voor zover dit nagegaan kon worden, uit drie concentraties. Bij de ontgroning van het terrein konden er slechts twee onderzocht worden. Ze lagen telkens een paar meter van elkaar en waren ovaalvormig, ruim 4 bij $2\frac{1}{2}$ à 3 meter. De silices lagen vlak in de bodem, onder de oerlaag. Uit materiaal en inventaris was zonder meer duidelijk dat ze tot eenzelfde groep behoorden, afwijkend van Moerkuilen 1.

Toch was ook deze groep door zijn kenmerkende artefacten – driehoeken met oppervlakte-retouche (4-7) en een kling waar men blijkbaar een dubbelspits van heeft willen maken (10) – gemakkelijk te herkennen als thuis-horend bij de Oirschot-variant. Verder waren er enige gewone driehoeken (8-9-11), een mesje (12), twee zg. bekstekers (13), een kling met topretouche (14) en een paar klingen met kerwen (15). De spitsen (1-3) zouden we min of meer a-typische B-spitsen kunnen noemen met hun altererende retouche (2-3). Klingen en schrabbers waren slechts in een enkel exemplaar voorhanden. De groep als geheel deed ons herinneren aan Nijnsel II.

Op zich onvolledig, kunnen zulke kleine concentraties in een groter verband misschien toch wel waardevolle gegevens bevatten met betrekking tot het leven en zwerven van deze mensen. Ze zullen er echter alleen maar uitkomen door onderlinge vergelijking – op talrijke punten – van vele dergelijke concentraties. Voorlopig zullen we niet veel meer kunnen doen dan bekendheid geven aan wat gevonden wordt.

W. HEESTERS